

Orgulje u filijalnoj crkvi Navještenja Gospodinova u Crngrobu

Franc Križnar

Riješene su sve dileme oko toga jesu li danas (2008.) u Crngrobu pokraj Škofje Loke Krekove ili Janečekove orgulje. Brojni povijesni dokazi svjedoče o jedinome majstoru – Janezu Frančišku Janečku (Joanes Franciscus Janetschek, Janetzhekh, Janezig, Genechek; ok. 1698. – 1777.-79.). Po dispoziciji, koja je ostala nepromijenjena (restauracija 1984.: Hubertus von Kerssenbrock iz Münchena) sve do danas, spadaju orgulje u crkvi Navještenja Gospodinova među najljepše barokne glazbene spomenike te vrste. To su ostale po zaslugama brojnih (crkvenih i svjetovnih) pojedina sve do danas. Na restauriranom glazbalu se još uvijek da i svirati. Navedeno je nekoliko dokaza tomu u prilog, čak i snimka na ploči, koja je nastala na tim orguljama.

FRANC KRIŽNAR rođen je 1947. g. u Ljubljani, Slovenija. Doktorat znanosti postigao je na ljubljanskoj Glazbenoj akademiji (1999.). Iako je u mirovini djeluje kao suosnivač i prvi predstojnik novog Instituta glazbenoinformacijskih znanosti pri Centru za interdisciplinarna i multidisciplinarna istraživanja i studije Sveučilišta u Mariboru. Bavi se sakralnom i crkvenom glazbom, a interesira ga muzikologija i glazbena informatika.

Najvažniji izvor o starijim slovenskim orguljama, zapravo, o orguljama u Sloveniji, time i u Škofji Loci, predstavlja *Statistika orgulja ljubljanske biskupije / Statistika orgel ljubljanske škofije* Stanka Premrla iz godina 1916./17., koju čuva Nadbiskupijska pismohrana u Ljubljani¹. Sastavljena je kao tablica i uređena po dekanatima: u prvom stupcu je ime župe ili filijale, ako ih ima više sa orguljama, u drugom stoji ime majstora, u trećemu je broj manuala, u četvrtome je broj registara, u petome je model (jesu li orgulje mehaničke ili pneumatske), u šestome je cijena, u sedmome je godina izgradnje, u osmom stupcu nalazi se popis ormara, a u devetome napomene, ponekad vrlo dragocjene, najviše s obzirom na nekadašnji instrument, orgulje. Iz ove raspodjele S.

Premrl napisao je (prvu) i dugu raspravu naslovljenu *Neke statistike o orguljama u ljubljanskoj biskupiji / Nekoliko statistike o orgljah v ljubljanski škofiji*², koja je tri godine izlazila u *Crkvenom glazbeniku / Cerkvemem glasbeniku* (CG), s kasnijim dodatkom o orguljaškim zanimljivostima³. Dosta značajan izvor su dopisi, odnosno izvješća o novim orguljama, koje je objavljivao CG. Bez njih bila bi slovenska i time posredno škofjološka organologija sasvim nemoćna⁴. Iz posljednjeg razdoblja u ovom pogledu su najznačajnija djela (ona donose isto tako neke podatke o orguljama u Škofjoločkom dekanatu) *Orgulje u Sloveniji / Orgle na Slovenskem*⁵ i topografija *Orgulje u ljubljanskoj nadbiskupiji / Orgle v ljubljanski nadškofiji*⁶. Vrlo poučni su i tablični pregledi u završetku, koji osim

opisnog reda orgulja prikazuju orgulje po starosti i veličini. Tako imamo na primjeru orgulja u Crngrobu, u tome najvećem škofjoločkom hodočasničkom središtu, najprije ispred sebe Krekove orgulje (već iz 1649. g.). Po lokaciji sad se ove orgulje svrstavaju u župu Stara Loka (filijala Crngrob; graditelj J. F. Janeček iz 1743. g., koje su u veličini jednog manuala i deset registara najstarije u cijelom dekanatu!). Po veličini su to četvrte najmanje i ujedno prve restaurirane (barokne) orgulje u Sloveniji (Hubertus Kerssenbrock, München, 1984.)⁷.

Sekundarne (orguljaške) podatke, kamo se pogotovo svrstava opis crkvene zgrade, pak možemo ustanoviti i u *Pokrajinskom leksikonu Dravske banovine*⁸ i *Pokrajinskom leksikonu Slovenije*⁹, za dodatak pak možemo vidjeti sve to još u *Schematizmu Ljubljanske nadbiskupije*¹⁰.

Udruživanje različitih era u gotičkom stilu

Crkva Navještenja je hodočasničko svetište, koje se svrstava među najveće umjetničke povijesne znamenitosti Slovenije i time posredno i na škofjoločkom području. Zgrada nastaje djelomično već u romaničkom dobu (prije 1300. g.); od prve zgrade sačuvana su dva zida, uključena sad u trodijelnu gotičku lađu iz vremena oko 1350. Godine 1453. u crkvi su skinuli drveni strop i postavili svod. Od 1521. do 1524. dozidan je ogroman prezbiterij, koji je rad J. Streita, i zvonik, koji sad ima nov krov. Negotičko predvorje ispred glavnog ulaza bilo je dozidano 1858. g. Crkva je izvanredno uspjelo udruživanje različitih era u gotičkom stilu, poseban je pak izgrađen prezbiterij kao prostorija i ukras svoda, s figuralno završenim kamenima. Krasni su zlatni oltari, osobito veliki, kojega je 1652. g. izradio ljubljanski rezbar Jurij Skarnos, a pozlatio ga je škofjoločki

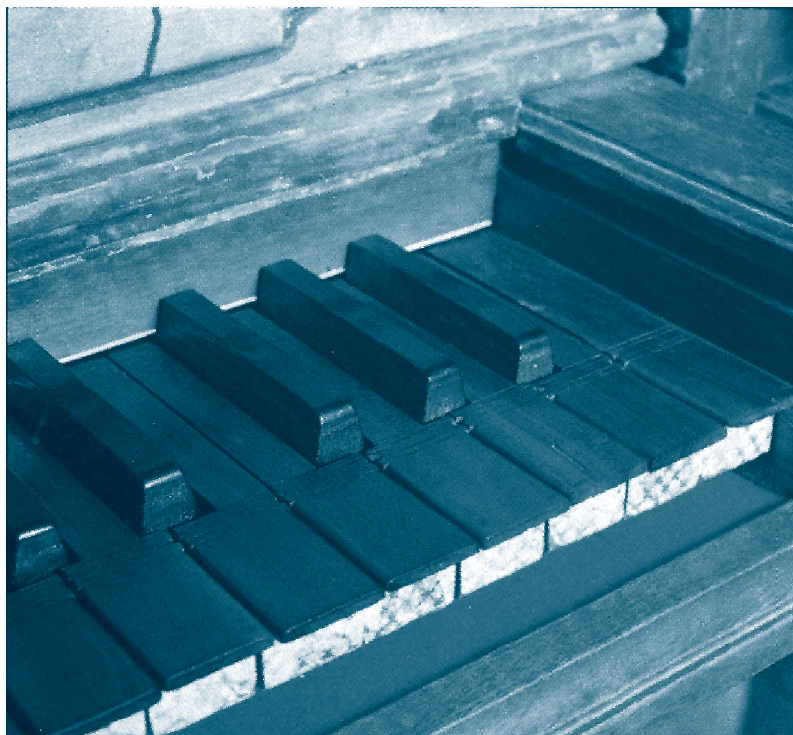
slikar Jakob Jamšek. On se odlikuje po izvanrednom opsegu. U crkvi je otkrivena vrsta izvanredno važnih zidnih slika, marijanski ciklus s početka 14. st., u izvornoj crkvi, i ciklus iz Kristova života po uzoru Giottove tehnike, na pročelju druge crkve. Najmanje sačuvane su brojne slike majstora Wolfganga iz 1453. g. na luku nad središnjom lađom. Posebno važno su freske iz radionice Janeza Ljubljanskoga na vanjskoj strani pročelja, u sadašnjem predvorju i na prvobitnom zvoniku, jedinstvene u slovenskome gotičkom slikarstvu, koje predstavljaju život obrtnika u tom dobu (15. st.)¹¹.

Krekove ili Janečekove orgulje?

Kod opisa crngropske crkve Franc Pokorn u svoj studiji *Loka*¹² spominje i kor, zapravo, orgulje: »Upravo po ločkom primjeru su 1649. godine napravili na strani u prezbiteriju 8 m dug drveni kor za orgulje, u rokoko stilu. Orgulje su plaćene 100 »renških«. Izradio i postavio ih je Tomo Krek (Khrueg) iz Ljubljane.«¹³ Prilaz na kor je tako iz sakristije. O tim orguljama ne

znamo ništa drugo: ne za broj registara, što tek za dispoziciju. O orguljašu Tomažu Kreku pak znamo uglavnom samo to da je podrijetlom iz Tirola (u Austriji) i da je djelovao neko vrijeme u Ljubljani, gdje je 1650. g. temeljito restaurirao biskupske orgulje¹⁴.

Za njega vrijedi da zapravo počinje neprekidnu tradiciju ljubljanskog orguljaštva od druge četvrtine 17. st. Kao šegrt čuvena orguljaša Thomasa Kheverspichlerja to je posredno prenosio iz Graza u Ljubljani¹⁵. Pošto su orgulje u crkvi Navještenja u Crngrobu dugo vremena pripisivali tomu ljubljanskom orguljašu (Thomas Krek, Krueg, o. 1602. – 1650.), koji se je poslije 1640. g. preselio iz Graza u Ljubljani, njemu se u braku s Hellenom između 1640. i 1644. rodilo troje djece i u Ljubljani je i sam umro, baš je taj Krek po dokazima iz kronike 1649. godine stvarno postavio prve orgulje u Crngrobu. Danas pak njih (od 1743. g.) zamijenile Janečekove orgulje. Poslije precizna pregleda možemo ustanoviti da je sada to sasvim nov Janečekov instrument, tako da je isključena mogućnost da bi

Janeček Krekove orgulje preradio. Na početku 20. stoljeća o crngropskim orguljama znamo još sljedeće: »Ormar (orguljaški) je za muzej, a ostalo za u vatru...« Nasreću, ostale su orgulje, ipak, gotovo netaknute. Neki orguljaš je instrumentu ispičio sve donje tonove D i E, tako da preintoniraju kratku oktavu (bez tonova Cis, Dis, Fis i Gis) u kromatsku ljestvicu, počevši (uz donji C) od tona F dalje. Godine 1984. bile su orgulje u Crngrobu restaurirane, kao prve barokne orgulje u Sloveniji. Već prvim pregledom instrumenta Hubertus Kerssenbrock iz Münchena, koji je restauraciju izvršio, ustanovio je da su sve orguljaški cijevi svih desetero registara izvorno barokne i visoke umjetničke vrijednosti, kako zbog kvalitete materijala tako i zbog izrade same. Orgulje u Crngrobu tako opet sviraju, »pjevaju« kao one davne iz 1743. g., koje je postavio J. F. Janeček. Kod ove restauracije

bili su sačuvani svi izvorni dijelovi, izuzev nekoliko (drvenih) orguljaških cijevi kupole, koje su istrunule, pošto je dugo vrijeme na orgulje propuštala voda. Majstor Kerssenbrock opet je vratio orguljaškim cijevima D i E normalnu intonaciju¹⁶.

Krekove orgulje nalazile su se u crngropskoj crkvi do 1743. godine, kad su ih zamijenile sadašnje, koje je izgradio Janez F. Janeček. Njihov ormar je mramoriziran u ružičastom tonu, ima izvanredno bogato izrezbarene i pozlaćene ukrase na punilima iznad cijevi ili »uški« uz ormar. To je jedan od najljepših orguljaških ormara u Sloveniji u toj veličini. Cijevi su raspoređene u tri polja.

Prvi put »naopaki« orguljaški instrument se u Crngrobu nalazi u jednome od prvih vodiča, *Vodnik po Crngrobu*¹⁷ Janeza Veiderja, koji još navodi: »1649. napravio je majstor Tomaž Krek iz Ljubljane orgulje, koje su još sad očuvane i naše su najstarije orgulje. Za njih je primio 100 njemačkih gld. Nalaze se u prezbitariju pokraj južne strane, iznad sakristije. Sredinom 18. st. one su bile temeljito prerađene. Imaju lijep barokni ormar i još

dosta dobro sviraju.«¹⁸ Sve to su skoro »ispravili« naši vodeći organolozi Milko Bizjak i Edo Škulj¹⁹, a ujedno je aktualni staroločki župnik i dekan Andrej Glavan već godine 1984. »ispravio« tu pogrešku prigodom izvješća o restauratorskim radovima i duhovnim događanjima u Crngrobu: »U proljeću smo (1984.) obnovili mehaničke orgulje, koje se već više godina nisu čule. Orguljaške cijevi bile su rasklimane, razglašene, mijeh izrabljen, a ručno punjenje zraka nije bilo više moguće. Prije nekoliko godina je zbog lošega krova odmah iznad orgulja u njih propuštala i voda. Obnova orgulja koštala je 10.000 DEM. Prve orgulje za crngropsku crkvu je u 1649. godine izradio Tomaž Krek, orguljaški majstor iz Ljubljane. Rođen je u Tirolu na početku 17. stoljeća, a umro je 1650. godine u Ljubljani, godinu nakon što je napravio crngropske orgulje. Sve te godine su povjesničari i glazbeni povjesničari smatrali da su to bile te orgulje koje još danas vidimo, dok nije prije dvije godine diplomirani orguljaš Miha (pravilno je: Milko; op. autora!) Bizjak ustanovio da Krekovih orgulja

iz 1649. g. više nema i da je sadašnje napravio Janez Frančišek Janeček, orguljaški majstor iz Celja, i to gotovo sto godina kasnije, 1743. g. Dr. Edo Škulj, rukovoditelj biskupijskoga glazbenog savjeta iz Ljubljane nove je orgulje predstavio na Duhove (1984.!) i zatim blagoslovio. Po njegovu mišljenju ove Janečekove orgulje spadaju u sam vrh baroknog orguljaštva u Sloveniji. Uz blagoslov orgulja kazao je da je to prvi primjer restauriranja baroknih orgulja u Sloveniji i izrekao želju da mu slijede i drugi.«²⁰ Ta i slične pogreške vuku se još duže, pošto možemo npr. u 201. br. *Vodnika po Sloveniji – Crngrob* (2000.) pročitati: »Iznad ulaza u sakristiju je

orguljaška empora (floris, br. 19). Prve orgulje na ovome mjestu je godine 1649. izradio ljubljanski majstor Tomaž Krek, a današnje je 1743. g. izradio Janez Janeček.«²¹

Netemperirano ugođenje daje poseban čar

Orgulje u Crngrobu postavio je 1743. g. Janez Francišek Janeček iz Celja. U sapnici toga glazbala još danas pronaći ćemo tiskani listić: »Joannes Franciscus / **Geneček**, Burger / und Orgel-Macher / in Zilla. 1743«.

Tintom su ispisane posljednje dvije brojke u godišnjici, koju je majstor dopisao, a isto tako ispravljena je tiskarska pogreška *Geneček* u **Janeček**. Znamenito za ove tiskane listiće je da je posljednje dvije brojke (u ovom primjeru zapravo: »--43«) smjesta ispravljao svojeručno i tintom, kao već citiranu korekturu (vlastitog) prezimena. Orgulje konstrukcijsko odgovaraju tipu koji nalazimo još (u Sloveniji) u Rušama i u Sladkoj Gori (kod Šmarja kod Jelše; 1755.), Strmcu (1775.) i u Selima (kod Siska u Hrvatskoj; 1777.). A to još nikako ne znači da bi bili ti »proizvodi« lošije kvalitete, suprotno – majstorski način izrade pojedinačnih dijelova instrumenata, dobar materijal i ukusno ukrašeni orguljaški ormari – sve to daje Janečkovim proizvodima visoku umjetničku vrijednost. Spomenutim uspoređivanjima moguće »šabloniziranosti« Janečkovih orgulja dodajmo još ovo: Janečekove orgulje nalaze se i u crkvi Blažene Djevice Marije u Pesku kod Podčetrteka (crkva je bila sagrađena 1682. g.): »Prospekt orgulja J. F. Janečka (1751.) odgovara već poznatoj šablona iz Crngroba, koju ćemo sresti još u Sladkoj Gori (kod Šmarja kod Jelše).«²² »Šablona orguljaškog ormara (na orguljama J. F. Janečka iz 1755.) u župnoj crkvi sv. Marije (izgrađene u potpuno baroknom stilu 1754. g.) u

Sladkoj Gori kod Šmarja kod Jelše odgovara onoj iz Crngroba. Slične (orguljaške) ormare pak je Janeček izradio još u Novoj Crkvi i u Selima kod Siska (u Hrvatskoj...).«²³ »Ručice za otvaranje registara su (u crkvi Uznesenja Marijina u Olimju kod Podčetrteka, koju su izgradili redovnici pavlini u renesansnom stilu 1675. g., Janečekove orgulje pak su iz vremena 1765. – 75.) baš takve poput onih u Crngrobu; slično su izrađene i tipke na manualnoj klavijaturi, koje odgovaraju standardnim Janečkovim mjerama.«²⁴

Sviraonik (u Crngrobu) namješten je na prednjoj strani orguljaškog ormara, ravno iz ormara, ispod prospekta. U prospektu orgulja nalazi se 4-stopni principal, koji je ujedno najniži principalni registar tog instrumenta. Janeček je skoro uvijek gradio principalnu grupu na 4-stopnom principalu, kod manjih pozitiva čak na 2-stopnom, 8-stopni principal pak kod njegovih instrumenta naći ćemo danas samo još kod orgulja u Rušama (1755.). Čak njegove dvomanevalne orgulje u Olimju (1764., 14 registara) nemaju principal 8' nego principal 4'. Osnovu stvaraju dvije nezaboravne kopule (8' i 4') te drvena otvorena flauta (portun), koju je Janeček u tom primjeru navodio kao fagot flautu. To nije jezičnik, pošto Janeček jezičničke cijevi nikad nije izrađivao. Principalna grupa nastavlja sa relativno širokom menzuriranom velikom kvintom (2 2/3'), što daje orguljama dosta zaokruženu boju. Za oktavom (2') slijedi superoktava (1'), koja pak nije izvedena dokraja, nego se ponavlja u gornjoj oktavi (c² do c³). Alikvotnu piramidu zaključuje svijetla i u visokoj poziciji oštra dvovrsna mikstura, sastavljena iz male kvinte (1 1/3') i jednostopnog registra (1'). U pedalu naći ćemo subbas 16' i oktavbas 8', koji se intoniraju na nizak sapni pritisak, a njihov zvuk je, ipak, pun i čist. Tlak daha je

danas, poslije temeljitih opita na 54 – 56 mm vodnog stuba (V/S), ugođenje glazbala pak je netemperirano, što daje orguljama osobit čar. Poznato je da su bile barokne orgulje temperirane na relativno nizak zračni pritisak. Instrumenti iz kasnijih razdoblja imali su znatno povišen pritisak sape u mijehu, zbog čega su visoki tonovi postajali sve više nasilni i oštri. Stare barokne orgulje također mogu postati strahovito drečave ako na mijeh stavimo kamenje (Pesek kod Olimja). Posle tri pokušaja majstor Kerssenbrocka na crngropskim orguljama, odlučio se je, nakraju, za 56 mm sapnog pritiska (V/S). Početnih 52 mm imalo je za posljedicu »anemičnost« tonske boje, već 60 mm pritiska pak već nagib k drečavosti. Kakva je to groza kod orgulja s malim brojem na nizak pritisak intoniranih cijevi, koje opteretimo npr. s 80 i više milimetara tlaka (V/S). Današnje ugođenje orgulja je

netemperirano ili prirodno, što daje glazbalu poseban čar²⁵. Orgulje jesu u cjelini sasvim sačuvane, ni jedan registar cijevi nije smijenjen, izvorna je čak mehanička traktura, obje sapnice, klavijature (manualna i pedalna), manubriji, orguljaški ormar s ukrasom i mijeh. U ormaru s mijehom danas je dodan još elektromotor, koji nadomještava mjehača, koji je nekad pokretao orguljaški mijeh dvama remenima. Manualna klavijatura je u cjelini drvena i relativno teška za preciznije sviranje, pošto su apstrakti trakture u cjelini drveni i proporcionalno debeli. Manubriji postavljeni su na obje strane sviraonika, u dvije okomite vrste. Pojedinačni registri otvaraju se potegom. Opseg manualne klavijature jest četiri nepotpune oktave, s »kratkom« oktavom u basu (C/E-c³) i pedalnom CE/gis³. Crngropske orgulje je 1984. g. estaurirao orguljaški majstor i konzervator Hubertus von Kerssenbrock iz Münchena zajedno sa svojim pomoćnicima. Instrumentu nije dodavao nikakvu »kozmetiku«, nego ju je samo očistio, zaštitio i osposobio. Tako možemo tvrditi da sve te duge godine potpuno opušteno glazbalo danas opet svira, pjeva kao prije više od 250 godina. To su inače prve restaurirane barokne orgulje u Sloveniji uopće.

Serijska proizvodnja malih pozitivna

Janez Francišek Janeček (Joanes Franciscus Janetschek, Janetzhekh, Janezig, Genechek) spada među osrednje slovenske orguljaše iz doba baroka; ne samo po velikoj produkciji orgulja i pozitivna, nego prije svega po kvaliteti svojih proizvoda, koju otkrivamo poslije skoro tri stoljeća i što izaziva poštovanje i divljenje kod suvremenih priznatih europskih orguljaša. On dolazi iz Češke i sasvim je moguće da bismo mogli tražiti rodbinsku svezu s orguljašem Martinom Janečekom iz

Praga (prva polovina 18. st.) i Josipom Janečekom iz Budima (druga polovina 18. st.). U Celju, gdje je djelovao sav svoj život, nalazimo ga od 1721. g. nadalje. U braku s Marijom rodilo se više djece. Možda je bio jedan od njih i Janez Janeček, kojeg prvi put srećemo 1749. g. u Zagrebu, a onda 1765. g. u Celju. Taj Janeček je bio, kako kaže, i orguljaš, iako je dokazano da je njegova radionica sve do 1777. g. djelovala pod imenom Janeza Francišeka Janečka. Francišek je rođen oko 1698. g., a umro je između 1777. i 1779. godine. Bio je izvanredno poštovana osobnost: dva puta bio je celjski gradski sudac (gradonačelnik); mandatno vrijeme bilo mu je dvije godine, dakle između 1759. i 1761. g., drugi put pak između 1770. i 1772. g., a posljednje godine svojega života bio je član gradskog vijeća. Kao orguljaš djelovao je punih 50 godina i izgradio samo u Sloveniji i u susjednoj Hrvatskoj najmanje 150 orgulja i pozitivna, u točno 30 gradova i sela.

Danas je sačuvanih najmanje 20 Janečkovih (orguljaških) instrumenata. Dobivao je brojne narudžbe i za veće i više ugledne crkve (Ljubljanska biskupija, Idrija, Sv. Marko u Zagrebu, Ruše, Olimje, vjerojatno i Stična). Imao je isto tako prvu serijsku proizvodnju malih pozitivna, koji su unatoč tomu da su gotovo na las slični svi po redu proizvodi visoke umjetničke vrijednosti i kvalitete. Majstor je upotrebljavao prvoklasno drvo, zbog toga i u Crngrobu nema crvotočnih (drvenih) cijevi, kositar i olovo.

Orguljaški ormari su bogato ukrašili rezbari, s kojima bio je u stalnim kontaktima: Franz Ksaver Meidinger iz Celja i Josip Straub iz Maribora. Bez pretjerivanja možemo utvrditi da spadaju upravo Janečkovi instrumenti među najveće proizvode višestoljetne domaće (slovenske) orguljaške tradicije.

DISPOZICIJA²⁶:

- MANUAL: 1. Fagot-Flauto 8'**
2. Copula Maior 8'
3. Copula Minor 4'
4. Principal 4'
5. Quint Maior 2 2/3'
6. Octav 2'
7. Superoctav 1'
8. Mixtur (2 x) 1 1/3, 1'

- PEDAL: 9. SubBas 16'**
10. OctavBas 8'

Krekove orgulje nalaze se zapravo u crngropskoj crkvi do 1743. g., kad su ih zamijenile sadašnje, koje je izgradio Janez F. Janeček. Njihov ormar je mramoriziran u ružičastom tonu, ima izvanredno bogato izrezbarene i pozlaćene ukrase, i ne samo kao punila iznad cijevi ili »uški« uz ormar, nego po zidovima i iznad stropa, gdje su bogate vaze i medaljoni. Pogotovo je jedan od najljepših orguljaških ormara u Sloveniji u toj veličini. Cijevi su raspoređene u tri polja. Zanimljivo je to da bočna polja nemaju svako svoju piramide, kako je to običaj, nego cijevi padaju na svaku stranu kao nastavak srednjeg polja. Taj način rasporeda cijevi više naglašava vodoravnu crtu ormara. Tako radi Janeček i u Stični, Sladkoj Gori, Rušama, Pesku. Pročelne cijevi su 4-stopni principal, i to stvaran, pošto počinje s C. Neki put orguljaši »varaju« i izrade prve četiri cijevi drvene, stave ih u ormar, i tako počinje pročelje s G, a time pak ostane – mogli bismo kazati – 2 2/3'-stopno pročelje. Sviraonik je – zapravo, klavijatura – ispod pročelja. Na svakoj strani klavijature su registarske ručice. Zanimljivo je i to da ih postavi pet na jednu i pet na drugu stranu, i inače tako da su na jednoj strani drveni a na drugoj metalni registri, koji spadaju u principal. Orgulje imaju sljedeću, znamenitu Janečkovu dispoziciju:

DISPOZICIJA

- MANUAL:** 1. Flauto 8'
 2. Copula maior 8'
 3. Copula minor 4'
 4. Principal 4'
 5. Quinta 2 2/3'
 6. Octava 2'
 7. Superoctava 1'
 8. Mixtura II 1 1/3, 1'

- PEDAL:** 9. Subbas 16'
 10. Octavbas 8'

Orgulje su zapravo 4-stupno principalno glazbalo. U sličnim primjerima bile bi kod pozitivna samo obje *copuli*, *maior* i *minor*, koji su neizbježni kod svih Janečekovih glazbala, a u crngropskom primjeru bi pak to bilo premalo. Zato je Janeček dodao još 8-stupnu otvorenu flautu, koja je inače dosta jako intonirana. I u ljubljanskoj katedrali imao je otvorenu 8-stupnu flautu, ali ju nije nazivao portun. Gotovo da možemo kazati da ima u Crngrobu tu ulogu. Registar je osebujan za Eise-la, koji ima više puta 4-stupni portun umjesto 4-stupne oktave kod 8-stupnih principálnih orgulja²⁷. Možemo kazati da taj registar preuzima ulogu

8-stupnog principála, tako je 4-stupni principal njegova oktava, a kvinta dobiva svoju normalnu ulogu, inače je neobična 2 2/3-stupna kvinta kod 4-stupnog principála. To inače srećemo kod Janečkovih manjih pozitivna na 2-stupnoj principalovi osnovi. Tamo obično nema 2/3-, nego 1 1/3-stupnu kvintu. Također pedal je logičko zaposjednut, gdje ima *octav-bas* principalovu ulogu. Tako sretnemo zanimljivu paralelu između manuala i pedala: kao što je u manualu ispod 4-stupnog principála prekriven drveni registar *copula maior*, tako imamo u pedalu ispod 8-stupnog principalbasa pokriven 16-stupni subbas. Te Janečekove orgulje dugo su godina, više od dva i pol stoljeća (264 godina) služile crngropskomu koru. Zanimljivo je da ih nisu cijenili na početku prijašnjeg stoljeća. U svojoj *Statistici* piše S. Premrl: »Sad su već vrlo istrošene. Orguljaški majstor Dernič je prije nekoliko godina o njima rekao ovako: »Ormar je za muzej, a ostalo za vatru.«²⁸ Nisu ga slušali. Tako su orgulje ostale netaknute, pošto ih ni Prvi svjetski rat nije povrijedio. Očuvale su se pročelne cijevi i veće štete glazbalo nije pretrpjelo. Jedino kod neke manje

ispravke orguljaš je odrezao kod pedálnih registara cijevi D i E te su one svirale Fis i Gis, jer su pak na njihovim mjestima kratke oktave. Staroločki župnik i dekan A. Glavan bio je svjestan vrijednosti orgulja i naručio je njihovu obnovu. »Orguljaški majstor i konzervator Hubertus von Kerssenbrock iz Münchena, kojemu mu je rad na ovim čuvenim baroknim orguljama povjeren, strahovito se potrudio, tako da je u svibnju (1984.!) početi rad završio već u prvoj polovici lipnja. Zajedno s trojicom pomoćnika glazbalo je potpuno rastavio i razvrstao pojedinačne skupine cijevi u prezbitariju crngropske crkve. Sve cijevi temeljito su očistili, drvene pak još premazali zaštitnim sredstvom, koji sprečava crvotočnost. Svi dijelovi orguljaškog ormara i trakture su bili zaštićeni na isti način. Kad su bile orgulje Janeza Frančiška Janečka rastavljene, moglo se je uvjeriti koliko kvalitetno je izrađivao orgulje taj celjski majstor. Rabio je najbolje materijale, od više godina sušena drveća do visoko postotna kositra (cinka). Na drvenim dijelovima orgulja gotovo nije bilo moguće prepoznati tragova drvenih crva, što znači da je majstor znao koje drvo je najviše primjereno. Osim rekonstrukcije otpiljenih cijevi, koje je skratila ruka domaćeg majstora, restaurator je namjestio još bešumni elektromotor, koji zamjenjuje rad mjehača. Usprkos tome u cjelini je očuvao stari mijeh, uključno s koloturom, na kojem su bili nekad vezani remeni, kojima je bio pogonjen mijeh. Ispod tipka u manualu majstor Kerssenbrock ustavio je filc, koji smanjuje buku pri sviranju. Nepotrebno je istaknuti da između obnove nije bio odbačen ni jedan najmanji komadić drva ili metala starih orgulja.«²⁹ Slijede menzure nekoliko registara Janečekovih orgulja u Crngrobu, kako ih je odabrao majstor H. v. Kerssenbrock s pomoćnicima (sve mjere su u milimetrima):

Principal 4'**C 80,5****F 68,5****A 56****c 45****ds 40****g 36,5****h 30****f¹ 22,5****h¹ 15,5****f² 12****Flauto****C 108/97****F 94/79****c 67/60****f 50/48****c¹ 36/31****f 28/35****c² 19/17****f 15/13****c³ 12/10****Quinta 2 2/3'****C 58****E 47****G 34****c 26****fs 19****c¹ 15,5****fs 12****c² 10****fs 7,5****c³ 7,2****Copula maior****C 85/76****E 74/65****c 52/47****fs 42/35****c¹ 32/25****fs 24/19****c² 19/16****fs 16/12,5****c³ 14/11****Octava 2'****C 45****B 35,5****c 32,5****fs 24,5****c¹ 17,5****fs 14****c² 12****fs 9****c³ 8****c³ 9,5****Copula minor****C 53/45****Fs 42/33****d 29/22****fs 25/19****c¹ 20/15****fs 16/14****c² 15/11****fs 12/9****c³ 11/8**

U nedjelju Presvetog Trojstva 10. lipnja 1984. orgulje je blagoslovio staroločki župnik i škofoločki dekan Andrej Glavan, koji je dao i pobudu da su orgulje u Crngrobu obnovljene. Kod bogoslužja pjevao je muški zbor pod njegovim vodstvom. Kroničar je u *Družini* zapisao: »Župljani Stare Loke, kamo spada hodočasnička crkva u Crngrobu, zaslužuju čestitke, jer su obnovili orgulje i imaju sad najbolje barokne orgulje u Sloveniji. Time su napravili veliko kulturno djelo. Inače je crngropska crkva jedno samo blago i jedno od najvećih umjetničkih bisera u Sloveniji, vjerojatno pak su u toj crkvi najdragocjenije upravo orgulje. U prvom redu treba čestitati, naravno, župniku i dekanu Andreju Glavanu, koji je imao hrabrost, ujedno s kulturnom zanesenošću, da se tog posla prihvati. To je prvi primjer obnovljenih baroknih orgulja u Sloveniji, kojemu ću valjda slijediti i drugi.«³⁰ Izvješće je pak kroničar zaključio riječima: »Danas znamo ... opet cijeniti stare orgulje, prije svega one koje broji najmanje sto godina. Toliko bolje ove Janečekove or-

gulje, koje spadaju u sam vrh baroknog orguljaštva u Sloveniji. Poštovanje se vidi i u tome što su danas opet počeli izrađivati orgulje na barokni način... O tome bih rado naglasio da mi Slovenci imamo odličnu orguljašku prošlost i da se svojim orguljama možemo postaviti uz bok bilo kojemu narodu u Europi.«³¹ Godine 1985., u Europskoj godini glazbe, s knjigom *Orgulje u Sloveniji / Orgle na Slovenskem* Državna zaklada Slovenije izdala je i gramofonsku ploču (LP, Ljubljana 1984.) crngropskih orgulja, na kojima solist Milko Bizjak svira barokne orguljaške skladbe³², koje naglašavaju različite vrline baš tih orgulja³³.

BILJEŠKE

¹ Edo Škulj, *Orgle v dekaniji Škofja Loka*, 1. del (*Loški razgledi*, 45/1998, 73).

² K. Schütz, *Die Orgelakten des Stiftes St. Paul in Lavanttal (Organa Austriaca II*, Beč, 1979., 100).

³ B. Pirnat, *Škofja Loka (Cerkveni glasbenik*, 17/1984, 87).

⁴ *Ibidem*, (*Cerkveni glasbenik*, 23/1900, 60).

⁵ Andrej Prosen, *Orgle v cerkvi sv. Jakoba v Škofji Loki*, Škofja Loka, 1992. (seminarski rad na Orguljaškoj školi Teološkog fakulteta u Ljubljani).

⁶ *Novo orglarsko podjetje (Cerkveni glasbenik*, 48/1925, 77).

⁷ Edo Škulj, *Orgle v dekaniji Škofja Loka*, 2. del (*Loški razgledi*, 46/1999, 332 – 34).

⁸ *Ibidem*, 74.

⁹ Hugolin Sattner, *Nove orglje v Ptujju (Cerkveni glasbenik*, 49/1926, 102).

¹⁰ Matija Tomc – Stanko Premrl – Hugolin Sattner – Franc Kimovec, *Nove orgle v Škofji Loki (Cerkveni glasbenik*, 55/1932, 118 – 19).

¹¹ Edo Škulj, *Orgle v dekaniji Škofja Loka*, 1. del (*ibidem*, 113 – 14).

¹² Franc Pokorn, *Loka (Dom in svet*, Ljubljana, 1894., 628).

¹³ *Ibidem*

¹⁴ Edo Škulj, *Orgle v ljubljanski stolnici*, Ljubljana, 1989., 26.

¹⁵ Milko Bizjak, *Celjske orglarske delavnice v obdobju baroka (Cerkveni glasbenik*, 77/1984, 40).

¹⁶ M. B. / Milko Bizjak /, *Crngrob pri Škofji Loki (Milko Bizjak/Edo Škulj, ORGLE NA SLOVENSKEM, DZS, Ljubljana, 1985., 40).*

¹⁷ Janez Veider, *Vodič po Crngrobu, Založništvo Franc Kokalj, Škofja Loka, 1936. i (CRNGROB in okoliške vasi, Muzejsko društvo, Škofja Loka, 1998., 1 – 114).*

¹⁸ *Ibidem*, 42 – 43.

¹⁹ *ORGLE NA SLOVENSKEM, Crngrob, DZS, Ljubljana, 1984. (Milko Bizjak, komentar LP ploče) i Milko Bizjak / Edo Škulj, ORGLE NA SLOVENSKEM, DZS, Ljubljana, 1985.*

²⁰ Andrej Glavan, *Obnovitvena dela in duhovno dogajanje v Crngrobu (CRNGROB in okoliške vasi, Muzejsko društvo, Škofja Loka, 1998., 198).*

²¹ Dušan Koman, *Crngrob, Ministrstvo za kulturo, Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino, Ljubljana, 2000., 20.*

²² M. B. /Milko Bizjak/, *Crngrob pri Škofji Loki (Milko Bizjak / Edo Škulj, ORGLE NA SLOVENSKEM, DZS, Ljubljana, 1985., 50).*

²³ *Ibidem*, 54.

²⁴ *Ibidem*, 66.

²⁵ Milko Bizjak, *Obnovljene orgle v Crngrobu (Cerkveni glasbenik*, 77/1984, 94 – 95).

²⁶ *ORGLE NA SLOVENSKEM, Crngrob, DZS, Ljubljana, 1984. (Milko Bizjak, komentar LP ploče).*

²⁷ Ladislav Šaban, *Orgulje ljubljanskog graditelja orgulja Ivana Jurija Eisela u Hrvatskoj (Arti musices*, 1/1969, 115).

²⁸ Stanko Premrl, *Statistika (Cerkveni glasbenik*, 41/1918, 26).

²⁹ Milko Bizjak, *Obnovljene orgle v Crngrobu (Cerkveni glasbenik*, 77/1984, 94).

³⁰ »še« /Škulj Edo/, *Crngropske orgle ponovno »Bogu služijo« (Družina*, 33/1984, št. 5, 17. VI. 1984., 25).

³¹ *Ibidem*.

³² Djela skladatelja: Bernardo Pasquini, Giacomo Carissimi, Domenico Zipoli, Francesco Llisasa, nezn. (Češka), Jakob Zupan, nezn. (Klanjec, Hrvatska), Julije Bajamonti.

³³ Edo Škulj, *Orgle v dekaniji Škofja Loka*, 1. del (*Loški razgledi*, 45/1998, 114 – 17).